

בית חורון תחתון

הכשרת שטח לבנייה בכפר חשפה משטח סלע מפולס שבמרכזו היתה חצובה ממגורה דמויית פעמון (גובהה 1.30 מ', קוטרה בבסיסה 1.10 מ' ובפתחה 0.50 מ'). במקום נערכה חפירה על ידי הגב' בקיזה שנסור, מפקחת אזור רמאללה. לפתח היתה שפה מדורגת שעל גבה מונחת אבן שטוחה ששימשה מכסה למגורה. בתוכה נמצאו נר ופכית מתקופת הברזל הא'.

כוכ של מערכת קברים מן התקופה הרומית פגע בדופן המגורה. בבדיקה שנערכה בתוך מערכת זו נתגלו מספר חדרי קבורה מלאים בחלקם במפולות אבנים וסחף. בתקופה הביזאנטית שימש חלק מחדרי הקבורה כבורות מים ולשם כך נפרצו פתחים בתקרות החדרים.

ח' רבוד

חריש עמוק באדמות רבוד שבנפת חברון העלה עתיקות והוחלט לערוך חפירת בדיקה במקום. בסקר מוקדם שנעשה בשדה, נתגלו שרידי רצפות מהתקופה הרומית שנהרסו על ידי המחרשה ובקרבתן כלי צור רבים. חפירת ההצלה נערכה בהנהלתו של ג' בריל סרור, מפקח העתיקות של איזור חברון. הממצא הינו מן התקופה הניאולייתית הקדם-קירמית.

סו סו ה

החפירות בח' סוסייה הסתיימו בסוף חודש ספטמבר. החפירה הינה מפעל משותף של מפקדת איזור יהודה והשומרון, אגף העתיקות והמוזיאונים, המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית והחברה לחקירת א"י ועתיקותיה. החפירה נוהלה על ידי שמריה גוטמן, קמ"ט ארכיאולוגיה זאב ייבין ואדריכל אהוד מנצ'ל, בעזרתו של עלי אבו ערגוב מעובדי הקמ"ט.

בחודש אוקטובר ש"ז הוחל בשימור המקום ובהכנתו לביקורי הציבור. השימור ייעשה כמפעל משותף של מפקדת האיזור ואגף העתיקות לפי תכניתו של אהוד מנצ'ל.

לקראת סיום החפירה פונו האלמנטים המאוחרים על מנת להדגיש את השלב היסודי של בית הכנסת העתיק. עתה אפשר לסכם את תוצאות החפירה (ר' "חדשות ארכיאולוגיות" לו, לח, לט).

למבנה בית הכנסת צמודות שתי חצרות (מזרח למערב). החצר החיצונית מרוצפת בחלקה אבנים גדולות. החצר הפנימית מוקפת סטו משלושה צדדים - צפון, דרום ומזרח - כעדות העמודים המרובעים ושרידי הקשתות. הכניסה לחצר זו היא ממזרח. בפניה הצפונית-מזרחית של הסטו חדר מרובע טוח ומרוצף פסיפס לבן גם ובפניה הדרומית-מזרחית חדר שני. בצפון ובדרום היו מסדרונות לכל אורך החצר. רצפת הסטו הדרומי עשויה פסיפס בדגמים גיאומטריים ובחלקה המזרחי כתובת עברית (ר' "חדשות ארכיאולוגיות" לט). רצפת המסדרון הצפוני עשויה הטיין ובחלקו המזרחי של המסדרון חצוב בור בסלע, שבו מדרגות חצובות. הבור מוביל למערכת סבוכה ומורכבת של מערות הקשורות זו בזו. המערות טרם נבדקו. החצר הפנימית עמדה במפלס נמוך ממפלס בית הכנסת. מן החצר עלו במספר מדרגות אל האכסדרה, כאשר בחזיתה שתי אומנות וארבעה עמודים. האכסדרה מרוצפת פסיפס בו משובצות שתי כתובות המזכירות שמות של נדבנים. מן האכסדרה נפתחים שלושה פתחים לבית הכנסת, כשהפתח המרכזי רחב ושני הצדדיים צרים יותר. מול הפתח המרכזי, בחוף בית הכנסת, קבועה כתובת עברית בפסיפס המזכירה שמות הנדבנים וכן תאריך המתייחס למספר השנים מבריאת העולם. רצפת הפסיפס מתחלקת לשלושה חלקים ממזרח למערב: שתי מנורות משני צידי ארון ושני איילים לצידי המנורות; במרכז מרבד ובו עיטור גיאומטרי אשר במרכזו היה כנראה גלגל המזלות (רק קטע שרד ממנו); החלק השלישי מקוטע מאד אך ייתכן והוא שריד של תיאור דניאל בגוב האריות.

הבניין העיקרי של בית הכנסת הוא מבנה אורכי, אשר הקירות הארוכים בצפון ובדרום והקירות הקצרים במזרח ובמערב. שתי במות צמודות מבפנים אל הקיר הצפוני, במרכז ובחלק המזרחי. מקומו של ארון הקודש היה על הבמה במרכז, ואילו הבמה המזרחית שימשה לקריאת התורה או לצרכים אחרים. אגף נוסף נספח אל הקיר הדרומי כשהכניסה אליו ממזרח, דרך פתח רביעי בקיר המזרחי. ליד הכניסה היו מדרגות שהובילו אל גגו של אגף, אשר נבנה צמוד לקיר המערבי.

לפחות ארבעה של בי בנייה מצויים בחוף בית הכנסת, שלבים המתבטאים בחוספות ובתיקונים שונים שנערכו במבנה, בפסיפסים ובבמה ואפילו בכתובות.

נראה שהמבנה שימש כבית כנסת זמן ממושך, החל מן המאה ה'ד' ועד למאה ה'ט' לסה"נ ואולי אף מאוחר יותר.

בשלב האחרון, לאחר שבית הכנסת נהרס, נבנה מסגד קטן בחלק מן החצר המרוצפת. ממסגד זה שרדו מספר קירות ומחראב בדרום. נראה שבמאה ה'י"ב או ה'י"ג לסה"נ נעזב המקום.